म सहकारी बँक लि., मुंबई

वेधानिक लेखा परीक्षण अहवाल 2015-16 चा छाननी अहवाल

अ) प्रास्तविकः-

ब) वेधानिक लेखा परीक्षण अहवाल 2015-16 ची छाननीः-

1) बँकेची माहितीः-

- बँकेचे नांवः-
- बँकेचा पत्ताः-
- बँकेचा नोंदणी क्र.ः-
- आरबीआय परवाना क्र.ः-
- बँकेचे कार्यक्षेत्रः- महाराष्ट्र
- बँकेच्या शाखाः- \
- मुळ लेखा परीक्षकाचे नांवः-
- लेखा परीक्षण कालावधीः-
- लेखा परीक्षण वर्गवारीः-
- अहवाल छाननी करणा-याचे नांव व पदनामः- श्री. रविंद्र धर्मा वाघ, विशेष लेखापरीक्षक, वर्ग - 1, सहकारी संस्था (म.रा.स. बँक), मुंबई.
- छाननी अहवाल सादर केल्याचा दि. 10 / 2 / 2017.

2) लेखा परीक्षण अहवालाची रचनाः- म. सहकार आयुक्त, पुणे कार्यालयाच्या परिपत्रक क्र. एडीटी / एच-1/ लेपब / रचना दि. 19/5/1997 (सोबत प्रत जोडली आहे) च्या सुचनांनुसार अ / ब / क विभागांत असली तरी सदर परिपत्रकांत नमुद सुचनांचे पालन लेखापरीक्षकाने केलेले नाही. बँकेच्या वेधानिक लेखा परीक्षण अहवाल 2015-16 ची रचना अत्यंत अनाकलनीय, किचकट व सलग पृष्ठांकन न केलेली विखुरलेली खालिलप्रमाणे आहे. लेखा परीक्षकाने अधिनियमाच्या कलम 81 (5 बी) नुसार निबंधकांस त्वरीत कारवाईसाठी “विशेष / विनिर्दीष्ट अहवाल” केला किंवा कसे त्याची माहीती उपलब्ध नाही.

क्र.	तपशिल	पृष्ठ क्र.
1	अहवाल सादरचे पत्र	0
2	प्रास्तविक	1
3	विभाग - अ	2 ते 30
4	विभाग - ब	30 ते 42
5	विभाग - क	42 ते 90
6	अहवालाची परिशिष्टे 1 ते 21	90 ते 204
7	नमुना - 1	1 ते 6

8	नमुना - 1 ची परिशिष्टे 1 ते 5	6 ते 11
9	नमुना - 7	1 ते 17
10	नमुना - 7 ची परिशिष्टे 1 ते 5	17 ते 27
11	वार्षिक आर्थिक पत्रके	पृष्ठ क्र. नाही
12	वार्षिक आर्थिक पत्रकांची परिशिष्टे 1 ते 17	1 ते 6
13	रोख प्रवाह पत्रक (2 पानांचे)	पृष्ठ क्र. नाही
14	वार्षिक आर्थिक पत्रकांवरील टीपा (Notes) 1 ते 17	1 ते 8
15	लेखांकन खुलासे (Disclosure) 1 ते 21	9 ते 28
16	लेखा परीक्षक दाखला (3 पानांचे)	पृष्ठ क्र. नाही

ह्या अहवालात इतरत्र नमुद केलेल्या लेखा परीक्षण अहवाल रचना दोषांशिवाय म. सहकार आयुक्त, पुणे कार्यालयाच्या परिपत्रक दि. 19/5/1997 मध्ये नमुद खालिल सुचनांचे बिभागवार पालन लेखापरीक्षकाने अहवाल लेखनात केलेले नाही.

<u>विभाग - "अ" मध्येः</u>

- निबंधकाने प्राधान्याने कार्यवाही करावयाच्या गंभीर बाबी नमुद नाही.
- लेखा परीक्षणात आढळलेल्या बँक हानीस कोण, कसे व कोणत्या वेधानिक तरतुदी नुसार जबाबदार आहेत व त्यामूळे कीती बँक हानी झाली ते लेखा परीक्षकाने अहवालात नमुद केले नाही.
- लेखा परीक्षणात आढळलेल्या प्रशासकीय कारभारातील दोष, ऊणिवा, अधिनियम - नियम - उपविधी उल्लंघनाच्या गंभीर बाबीस कोण व कसे जबाबदार आहेत ते लेखा परीक्षकाने अहवालात नमुद केले नाही.

<u>विभाग - "ब" मध्येः</u>

- वार्षिक आर्थिक पत्रकांच्या धोरणात्मक बाबींवर सुधारणात्मक शेरे दिले नाही.
- वार्षिक आर्थिक पत्रकांबाबत दोषात्मक शेरे नाही.
- वार्षिक आर्थिक पत्रकांतील अधिनियम - नियम - उपविधी उल्लंघनाच्या बाबींचे शेरे ज्या पानांवर नमुद आहे ते पान क्रमांक आर्थिक पत्रकांतील दोषात्मक शे-यांसोबत नमुद केले नाही.
- वार्षिक आर्थिक पत्रकांच्या बाबीनुरुप याद्दांवरील शेरे व येणे / देणे रक्कमांच्या रुजवाती मधील त्रुटींबाबतचे अभिप्राय नमुद नाही.

<u>विभाग - "क" मध्येः</u>

- प्रत्यक्षात तपासणीचे वेळी पुर्तता होऊ न शकलेले प्रमाणकांतील दोष नमुद केले नाही.
- सन 2014-15 मध्ये बँकेस लेखा परीक्षण वर्गवारी "ब" होती ती सन 2015-16 मध्ये "अ" वाढविण्याची कारणमीमांसा केली नाही.
- शेवटी बँकेच्या प्रशासक मंडळ, अधिकारी व कर्मचा-यांचे बँक लेखा परीक्षणातील सहकार्याबाबत आभार व्यक्त केले नाही.

<u>परिशिष्ठे मध्येः</u>

- नियम - 69 (6) ची परिशिष्ठे अहवालातील संबंधित शे-याचा पान क्रमांक नमुद करुन किंवा लागु नसलेले परिशिष्ठ मध्ये "निरंक" नमुद करुन ते जोडले नाही.
- नियम - 62 (1) नुसार विहीत "एन" नमुन्यातील वार्षिक आर्थिक पत्रके प्रमाणित करुन अहवाला सोबत जोडली नाहीत.
- वार्षिक आर्थिक पत्रकांच्या बाबीनुरुप याद्दा अहवाला सोबत जोडल्या नाहीत.

3) नमुना - 1 व संबंधित प्रकार निहाय नमुनाः-

नमुना - 1ः- लेखापरीक्षकाने सहकार खात्याने विहित केलेला नमुना - 1 जोडला आहे. लेखापरीक्षकाने सदरच्या नमुन्यांत दिलेल्या माहितीत ह्या अहवालात इतरत्र नमुद दोषांशिवाय खालिल दोष / त्रुटी / उणिवा आढळतात.

- **सभासदः-** नियम 25 व 26 नुसार किती सभासदांचे नामनिर्देशन नाही व उदाहरणा दाखल अशा काही सभासदांची नांवे नमुद नाहीत.
- **बाह्य कर्जे व ठेवी उभारणी मर्यादाः-** नियम 36 व बँकेच्या उपविधी क्र 26 नुसार बँकेची बाह्य कर्जे व ठेवी उभारणी मर्यादा स्वनिधी वजा बुडीत कर्जे व थकित व्याज च्या 15 पट आहे. पण लेखापरीक्षकाने उपविधी क्र. नमुद न करता स्वनिधी च्या 40 पट बँकेची बाह्य कर्जे व ठेवी उभारणी मर्यादा नमुद केली आहे. तसेच ह्या मर्यादेची प्रत्यक्ष गणना करुन ती रक्कम नमुद केली नाही.
- **सभाः-** अहवाल वर्षात बँकेची विशेष सर्वसाधारण सभा झाली किंवा नाही ते नमुद नाही. तसेच उपसमिती प्रकार निहाय अहवाल वर्षातील उपसमित्या सभा दिनांक नमुद नाही.
- **दोष दुरुस्तीः-** अधिनियम कलम 82 नुसार नियम 73 बँकेने सादर केलेल्या दोष दुरुस्ती अहवालाचा दिनांक नमुद न करता बँकेच्या अंतर्गत लेखा परीक्षण प्रत्यक्ष तपासणी कालावधीचे व अहवाल निर्गमित दिनांकाचे परिशिष्ट - 1 अहवाला सोबत लेखा परीक्षकाने जोडले आहे. त्यामुळे लेखा परीक्षकांस दोष दुरुस्ती प्रश्नाचे आकलन झालेले नाही.
- **लेखापरीक्षण फीः-** मागिल लेखापरीक्षणाची फी म्हणजे सन 2014-15 च्या लेखापरीक्षणाची फी अदा रक्कम व दिनांक नमुद नाही. तसेच शासनाच्या लेखा परीक्षण फी च्या शासन निर्णय क्र. सगृयो 2012/ मुमंस 17/ प्र. क्र. 36/ 14 स दि. 29/10/ 2014 नुसार मुख्यालय रु. 10,00,000/- व प्रादेशिक कार्यालये / शाखा कर्ज रक्कमेनुसार लेखा परीक्षण फी गणना तपशिल नाही. त्यामुळे लेखा परीक्षकांस मागिल लेखापरीक्षणाची फी प्रश्नाचे आकलन झालेले नाही.
- **व्यवस्थापकीय संचालक व कर्मचारीः-** ह्या प्रश्नाबाबत परिशिष्ट - 2 मध्ये तपशिल दिल्याचे नमुद केले. पण बँक कर्मचारी वृंदाची नांवे, पद, शेक्षणिक पात्रता, वेतन, वेतन श्रेणी, भत्ते, रुजु दिनांक, सुरक्षा अनामत ह्या विहित तपशिलासहची यादी प्राप्त करुन अहवालासोबत जोडली नाही.
- **उल्लंघनेः-** अहवाल वर्षात बँकेने अधिनियम, नियम व उपविधी तरतुदीचे उल्लंघन न केल्याचे नमुद आहे. पण नियम 25 व 26 नुसार काही सभासदांचे नामनिर्देशन नाही असे ह्या नमुना -1 च्या माहितीतच लेखा परीक्षकांचा शेरा आहे.

- **नफा व नफा विभाजनः-** गत वर्षीच्या नफ्याबाबत परिशिष्ट - 3 मध्ये तपशिल दिल्याचे नमुद केले. पण सदर परिशिष्टात गत वर्षीच्या नफ्या एवजी अहवाल वर्षाच्या नफ्या बाबतची माहिती आहे. तसेच गत वर्षीच्या नफा विभजनाबाबत परिशिष्ट - 4 मध्ये तपशिल दिल्याचे नमुद केले. पण सदर परिशिष्टात गत वर्षीच्या नफ्याच्या विभाजना एवजी अहवाल वर्षाच्या नफ्याच्या विभाजनाची "निरंक" माहिती आहे. त्यामुळे लेखा परीक्षकांस गत वर्षीच्या नफ्याचे व गत वर्षीच्या नफा विभाजनाच्या प्रश्नाचे आकलन झालेले नाही.
- **रोख / बँक शिल्लक व गुंतवणुकः-** रोख शिल्लक लेखा परीक्षण चालु असतांना तपासल्याच्या दिनांकाचे रोख शिल्लक प्रमाण पत्र (ते रोजकिर्दीशी जुळत असलेबाबत) प्राप्त करुन अहवालासोबत जोडले नाही. बँक शिल्लक दि. 31/3/2016 जुळत असलेबाबत बँक प्रमाण पत्र व पुर्नमेळ पत्रक प्राप्त करुन अहवालासोबत जोडली नाही. गुंतवणुक शिल्लक दि. 31/3/2016 जुळत असलेबाबत संबंधितांचे प्रमाण पत्र प्राप्त करुन अहवालासोबत जोडली नाही.
- **चल / अचलः-** संपत्ती चल संपत्ती दि. 31/3/2016 अखेरची यादी प्राप्त करुन अहवालासोबत जोडली नाही.

<u>नमुना - 7</u>ः- लेखापरीक्षकाने नागरी सहकारी बँकेचा नमुना - 7 जोडला नाही. त्यामुळे बँकेचा विहित नमुना बाबतचे दोष / त्रुटी / उणिवा याबाबत येथे शेरे देता येत नाही.

<u>4) परिशिष्टे, आर्थिक पत्रके व पुरक याद्याः-</u> लेखापरीक्षकाने नियम 69 (6) नुसार खालिल परिशिष्टे त्यात तपशिल नमुद करुन अहवालासोबत जोडली नाही. त्यामुळे याबाबत येथे शेरे देता येत नाही.

- **परिशिष्ट- 1ः-** अधिनियम, नियम व उपविधी तरतुदींशी विसंगत केलेले व्यवहार.
- **परिशिष्ट- 2ः-** ज्या रक्कमा हिशोबात घेणे आवश्यक होते पण बँकेने त्या घेतल्या नाही.
- **परिशिष्ट- 3ः-** बँकेच्या खर्च व रक्कमा वसुलीतील अनियमितता.
- **परिशिष्ट- 4ः-** बँकेच्या वसुलीस बुडीत व संशयित येणे रक्कमा.
- **परिशिष्ट- 5ः-** निबंधकांनी विनिर्दीष्ट केलेली प्रकरणे.

<u>आर्थिक पत्रकेः</u>- अहवालासोबत आर्थिक पत्रकांचा स्वतंत्र संच दिला आहे. पण त्यासोबतचा लेखा परीक्षकाचा दाखला अधिनियमाच्या कलम 81 व नियम 69 (3) अंतर्गत विहित केलेल्या "एन - 1" नमुन्यात नाही. त्यातील काही विहित मजकुरापेक्षा वेगळा आहे.

<u>पुरक याद्याः-</u> ह्या अहवालात इतरत्र नमुद केलेल्या याद्या, प्रमाणपत्रे, विवरण पत्रे अहवाला सोबत जोडले नाहीत.

<u>5) कलम 81 (2) च्या 9 प्रश्नांची माहीतीः</u>- लेखापरीक्षकाने अधिनियमाच्या कलम 81 (2) च्या खालिल 9 प्रश्नांची माहीती नमुद करुन अहवाला सोबत जोडली नाही. त्यामुळे याबाबत येथे शेरे देता येत नाही.

क्र.	मुद्दाचा तपशिल

1	थकीत कर्जे, असल्यास
2	रोख शिल्लक, गुंतवणुक पत्रे व संस्थेची मत्ता व देयता मुल्यांकन
3	संस्थेने दिलेली कर्जे सुरक्षित संस्था व संस्था सभासद हित विरोधी आहेत किंवा कसे?
4	पुस्तकी नोंदीचे व्यवहार संस्था हित विरोधी आहेत किंवा कसे?
5	संस्थेची कर्जे ठेवी म्हणुन दर्शविली आहेत किंवा कसे?
6	व्यक्तीगत खर्च उत्पन्न खाती टाकली किंवा कसे?
7	संस्था उद्देशाशी विसंगत खर्च केले आहेत किंवा कसे?
8	संस्थेने मंजुर अर्थसाहय ज्या कारणास्तव मंजुर केले त्याच कारणास्तव कसे वापरले आहेत किंवा कसे?
9	संस्था तिची कर्तव्ये व जबाबदा-या त्यांच्या सभासदांच्या प्रती योग्य प्रकारे पार पाडते किंवा कसे?

6) बँक लेखापरीक्षणास नियुक्ती ठराव व त्यातील अटी व शर्तींची पुर्तताः- लेखापरीक्षकाने बँक लेखापरीक्षक म्हणुन नियुक्ती ठराव व त्याच्या संमतीपत्राची प्रत अहवालासोबत जोडली नाही. त्यामुळे त्यातील अटी व शर्तींची पुर्तता याबाबत येथे शेरे देता येत नाही.

7) गुण निकष तक्ताः- लेखापरीक्षकाने बँकेस लेखा परीक्षण वर्गवारी "अ" दिली (अहवाल पृष्ठ - 30) असुन त्याबाबतचा कॅमल गुण निकष तक्ता अहवाला सोबत जोडला नाही. त्यामुळे त्यातील कॅमल गुण निकषांची पुर्तता याबाबत येथे शेरे देता येत नाही.

8) लेखा परीक्षण मुदतीत पुर्ण करुन वार्षिक सर्वसाधारण सभेला अहवालः- विहित नमुना - 1 नुसार लेखा परीक्षण दि. 15/10/2015 रोजी सुरु दि. 30/7/2016 रोजी पुर्ण व अहवाल दि. 15/8/2016 रोजी निर्गमितची महिती नमुद आहे. पण अहवालाच्या स्वाक्षरीत पत्रावर अहवाल निर्गमितची दि. 30/8/2016 तर अहवाला सोबतच्या लेखा परीक्षकाच्या दाखल्यावर दि. 22/8/2016 नमुद आहे. मात्र बँकेच्या वार्षिक अहवालानुसार लेखा परीक्षण दाखला दि. 5/8/2016 वार्षिक सर्वसाधारण सभा सुचना दि. 18/8/2016 व वार्षिक सर्वसाधारण सभा दि. 3/9/2016 आहे. त्यामूळे बँकेने कोणत्या लेखा परीक्षण अहवाल व लेखा परीक्षण दाखल्या नुसार कलम 75 व 81 च्या तरतुदिंची पुर्तता केली हयांत संदिग्धता असुन त्याचा उलगडा होत नाही.

9) लेखा परीक्षण अहवालातील विसंगतताः- हया अहवालात इतरत्र नमुद केलेल्या लेखा परीक्षण अहवालातील विसंगतते शिवाय खालिल विसंगतता लेखा परीक्षण अहवालात आढळुन येते.

- बँकेच्या 5 प्रादेशिक कार्यालयांना आरबीआय परवानगी (अहवाल पृष्ठ - 2 व 90 ते 92) नाही, त्याबाबत लेखा परीक्षक शेरे दिले नाहीत.
- नियमित सभासद बाबत माहीती दिली पण "आय", "जे", "जे-1", "जे-2" इ. नोंदवहयांतील नोंदी बाबतचे दोष / त्रुटी / उणिवा याबाबत लेखा परीक्षक शेरे (अहवाल पृष्ठ - 4 व 5) दिले नाही.
- नाममात्र सभासद बाबत माहीती दिली पण नाममात्र सभासदांचे कर्जदार - बिगर कर्जदार वर्गीकरण, नाममात्र सभासद होण्याचे कारण / व्यवहार संपुष्टात आल्यानंतर नाममात्र

सभासदत्व कमी करणे, नियमित सभासदांच्या 10% पेक्षा जादा कर्जदार नाममात्र सभासद मंजुरी, इ. बाबत लेखा परीक्षक शेरे (अहवाल पृष्ठ - 5) दिले नाहीत.

- अधिनियमाच्या कलम 24 नुसार बँकेच्या नियमित सभासदांना प्रशिक्षण बाबत लेखा परीक्षक शेरे (अहवाल पृष्ठ - 6 व 92 ते 134) नाहीत. नमुना - 1 नुसार बँक कर्मचारी वृंदाची विहित यादी न जोडता बँक कर्मचारी वृंद विविध प्रकारच्या प्रशिक्षणाची तब्बल 43 पानांची अनावश्यक यादी जोडुन लेखा परीक्षकाने अहवालाची फक्त पृष्ठे वाढविली, पण त्यामुळे लेखा परीक्षणाची परिणामकारकता, गुणवत्ता व उपयुक्तता वाढली नाही.
- अंतर्गत लेखा परीक्षणातील दोष / त्रुटी / उणिवा याबाबत लेखा परीक्षक शेरे (अहवाल पृष्ठ - 10 ते 20 व नमुना - 1 सोबतची पृष्ठ 6 ते 11) नाही. तब्बल 17 पानांची अनावश्यक शाखावार कालावधी माहितीची यादी जोडुन लेखा परीक्षकाने अहवालाची फक्त पृष्ठे वाढविली, पण त्यामुळे लेखा परीक्षणाची परिणामकारकता, गुणवत्ता व उपयुक्तता वाढली नाही.
- लेखा परीक्षकाने पत - ठेवी प्रमाण गणना करतांना (अहवाल पृष्ठ - 21) बँकेच्या एकुण कर्जातुन बाह्य कर्जे वजा करुन उर्वरीत कर्जाचे ठेवीशी प्रमाण जे 61 टक्के आहे तेच नमुद करणे आवश्यक आहे.
- लेखा परीक्षकाने नमुना - 1 मध्ये बँक प्रशासक मंडळाच्या 6 सभा व उपसमित्यांच्या 96 सभा अहवाल वर्षात झाल्याचे नमुद केले. पण अहवालात पृष्ठ - 26 वर प्रशासक मंडळाच्या 8 सभा व उपसमित्यांच्या 76 सभा अहवाल वर्षात झाल्याचे नमुद केले आहे.
- लेखा परीक्षकाने मत्ता - देयता समितीच्या (ALCO) सभांची सांख्यिकी माहिती दिली. पण मत्ता - देयता समिती कामकाजातील दोष / त्रुटी / उणिवा याबाबत लेखा परीक्षक शेरे (अहवाल पृष्ठ - 26 ते 28) दिले नाही.
- लेखा परीक्षकाने सन 2015-16 ची वार्षिक सर्वसाधारण सभा दि. 3/9/2016 रोजी होणार असल्याचे अहवालात पृष्ठ - 28 वर नमुद केले. पण सन 2014-15 ची वार्षिक सर्वसाधारण सभा नोटीस किती सभासदांना पाठविली व सभा नोटीस अधिनियमाच्या कलम 75 व नियम 60 (2) नुसार विहीत "एक्स" नमुन्यात आहे किंवा नाही. तसेच किती सभासद बँकेकडे उपलब्ध पत्त्यावर नसल्याने किंवा संस्था अवसायन / विनोंदणी / नोंदणी रद्दमुळे नोटीसा परत आल्या याबाबत लेखा परीक्षक शेरे (अहवाल पृष्ठ - 28) दिले नाही.
- लेखा परीक्षकाने आर्थिक स्थिती सांख्यिकी माहिती नमुद केली. पण बँकेच्या धोरणात्मक निर्णयासाठी आर्थिक स्थिती लक्षात घेऊन लेखा परीक्षक अभिप्राय / शेरे (अहवाल पृष्ठ - 28 व 29) दिले नाही.
- लेखा परीक्षकाने प्रमाणित केलेले अनुत्पादक मत्ता विहित विवरण पत्र अहवाला सोबत नाही त्यामुळे अनुत्पादक मत्ता बाबत येथे शेरे देता येत नाही.
- लेखा परीक्षकाने वार्षिक आर्थिक पत्रके सांख्यिकी माहिती नमुद करुन तुलना व विश्लेषण केले. पण बँकेच्या धोरणात्मक निर्णयासाठी बँकेची अहवाल वर्षातील आर्थिक स्थिती,

आदर्श प्रमाणे लक्षात घेऊन लेखा परीक्षक अभिप्राय / शेरे (अहवाल पृष्ठ - 30 ते 42) दिले नाही.

- लेखा परीक्षकाने खात्याच्या सुचनांनुसार अहवालाच्या विभाग - "क" मध्ये बँकेच्या शाखा, प्रादेशिक कार्यालये, इ. चे लेखा परीक्षण अहवाल हत्वाचे आक्षेप मुद्दे समाविष्ट केले नाही.
- लेखा परीक्षकाने बँकेने सन 2015-16 मध्ये केलेल्या निर्लेखनाबाबत (अहवाल पृष्ठ - 80 व 81) नियम 49 बँकेस लागु असलेल्या परंतुकानुसार बँकेने सर्वसाधारण सभेची निर्लेखनास मान्यता घेतली किंवा कसे व सदरचे निर्लेखन आरबीआय व नाबार्डच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार आहे किंवा कसे त्याबाबत शेरे दिले नाहीत.

10) मागिल कालावधीचा दोष दुरुस्ती अहवालः- सन 2015-16 च्याच लेखा परीक्षकाने बँकेच्या सन 2014-15 चे लेखा परीक्षण दि. 23/6/2015 अखेर केले असुन अहवालातील पुर्तता न झालेले 7 दोष (अहवाल पृष्ठ - 7) नमुद केले आहेत. त्यामुळे अधिनियमाच्या कलम 82 च्या तरतुदी नुसार लेखा परीक्षकाने 100 टक्के समाधान कारक पुर्तता झाल्याचे प्रमाण पत्र दिले किंवा कसे त्याबाबत अहवालात शेरे नमुद नाही. बँकेने सन 2014-15 चा दोष दुरुस्ती अहवाल दि. 17/1/2016 रोजी विहित मुदत 3 महिन्यापेक्षा उशीरा सादर केल्याबाबत अहवालात शेरे नमुद नाही.

11) शासन धोरण / निर्णय / परिपत्रके व निबंधक सुचना / आदेश / परिपत्रके अनुपालनाची नोंदः- लेखा परीक्षकाने अहवालात महत्वाचे शासन धोरण / निर्णय / परिपत्रके व निबंधक सुचना / आदेश / परिपत्रके अनुपालन / उल्लंघनाच्या बाबी अहवालात नमुद केल्या नसल्याने त्याबाबत अभिप्राय देता येत नाही.

12) बँकेचे कामकाज सुधारण्यासाठी अभिप्रायः- बँकेचे कामकाज सुधारण्यासाठी ह्या अहवालात इतरत्र नमुद केलेल्या अभिप्रायांशिवाय खालिल अभिप्राय देण्यात येत आहेत.

- बँकेच्या 18 शाखांना आरबीआय परवानगी (अहवाल पृष्ठ - 2 व 90 ते 92) नाही, ती प्राप्त करणे आवश्यक आहे.
- नाबार्ड तपासणी 2014 - 15 च्या अहवालातील पुर्तता न झालेले वा अंशतः पुर्तता झालेले 17 प्रमुख दोष (अहवाल पृष्ठ - 6 व 134 ते 147) बाबत बँकेने समाधानकारक व पुर्ण पुर्तता करणे आवश्यक आहे.
- आरबीआय निर्देशानुसार अंशतः पुर्तता झालेले 3 दोष (अहवाल पृष्ठ - 6 व 149) बाबत बँकेने समाधान कारक व पुर्ण पुर्तता करणे आवश्यक आहे.
- संगणक प्रणाली / पध्दती लेखापरीक्षणानुसार पुर्तता न झालेले 58 प्रमुख दोष (अहवाल पृष्ठ - 7 व 150 ते 175) बाबत बँकेने समाधान कारक व पुर्ण पुर्तता करणे आवश्यक आहे.
- जमीन व इमारतीचे पुर्नमुल्यांकन करुन केवळ कान्ट्रा पुस्तकी नोंदीने निधी वाढवुन 45 टक्के पुर्नमुल्यांकन निधी स्तर - 2 स्वनिधीत घेऊन भांडवल पर्याप्तता प्रमाण (अहवाल पृष्ठ - 23) वाढविण्या पेक्षा बँकेने अपरिवर्तनीय लेखांकन तत्वाचा (Conservative

Accounting Principle) आधार घेऊन नजिकच्या भवितव्याची काळजी घेण्यापेक्षा बँकेच्या प्रदीर्घ काळाच्या उज्ज्वल भवितव्याची कायमची कृती करावी.

- बँकेने सशस्र सुरक्षा रक्षकाच्या अनुपस्थितीत पर्यायी सशस्र सुरक्षा व्यवस्था (अहवाल पृष्ठ - 44) करावी.
- बँकेने किमान दर 3 वर्षांनी पत धोरणाचा आढावा घेऊन पत धोरणात सुधारणा (अहवाल पृष्ठ - 50) करावी.
- बँकेने आरबीआय, बीपी. बीसी. परिपत्रक क्र. 75/21.04.103/ 2013-14 दि. 2/12/2013 नुसार अनुसुचित व्यापारी बँकांप्रमाणे वित्तीय संकटांमुळे जागतिक अर्थव्यवस्थेत येणारे अचानक चढ - उतार लक्षात घेऊन अशा संकटांचे भार सहन करण्याच्या क्षमता चांचणी निकष (बसेल्स - 3) व अपहार विरोधी निकष बँकेच्या पतधोरणांत (अहवाल पृष्ठ - 50) समाविष्ट करावे.
- सहकारी साखर कारखान्यांबाबत म. साखर आयुक्त लेखा परीक्षीत आर्थिक विवरणपत्रे तपासुन बाहय कर्जे मर्यादा निश्चित करतात. त्यामूळे बँकेने सहकारी साखर कारखान्यांचा बाहय कर्जे मर्यादा वाढीचा प्रस्ताव म. साखर आयुक्त कार्यलयाकडे विचाराधीन असतांना ते असा प्रस्ताव मंजुर करतील हया अपेक्षेवर कमाल बाहय कर्जे मर्यादेचे उल्लंघन करुन सहकारी साखर कारखान्यांना पत पुरवठा करु नये. (अहवाल पृष्ठ - 52, 182 व 183)
- सहकारी साखर कारखान्यांबाबत नक्त मुल्य (Net Worth) गणना करतांना सहकारी साखर कारखान्यांनी राज्य शासनास परत करावयाचे शासन भागभांडवलाची रक्कम म. साखर आयुक्त स्वनिधीतुन वजा करतात (अहवाल पृष्ठ - 52) त्याप्रमाणे करावी व तशी बँकेच्या पतधोरणात सुधारणा करावी.
- संचित तोटा असलेल्या व निव्वळ उपलब्ध निधी (Net Disposable Reserve) ऋणात्मक असलेल्या सहकारी / खाजगी साखर कारखान्यांना व सुतगिरणिस बँकेने पत पुरवठा करु नये. (अहवाल पृष्ठ - 52, 53, 183 ते 185)
- बँकेने कर्जदारांकडुन (फेर कर्जदार जिमस बँका / पणन महासंघ / भुविकास बँक वगळता) सहकार नियम 45 नुसारचा इतर संस्था सभासद व कर्ज माहितीचा नमुना “के” घेत नाही, तो घ्यावा. तसेच बँकेच्या पतधोरणानुसार बँकेच्या कर्जदारांस अन्य वितीय संस्थांकडुन बँक अनुमती विना पतपुरवठा प्राप्तीस प्रतिबंध आहे. काही कर्जदार अन्य वितीय संस्थांकडुन बँक अनुमती विना पतपुरवठा घेतात. त्यामुळे जादा पतपुरवठा होतो. बँकेने अनुमती विना पतपुरवठा प्राप्तीबाबत कर्जमंजुरी अटीचा भंग म्हणुन सहकार नियम 46 नुसार येणे कर्ज दंडव्याजसह एकरकमी वसुल (Recall) करावे (अहवाल पृष्ठ - 53, 185 व 186).
- बँकेचे कर्जदार पत धोरणानुसार बँकेचे पुरेसे भाग भांडवल धारण करीत नाही त्या तुटीची पुर्तता (अहवाल पृष्ठ - 55, 186 ते 190) करुन घ्यावी.
- बँकेचे काही कर्जदारांच्या तारण अचल मत्तांबाबत बँक बोजा नोंद 7/12 उता-यावर केली नाही त्याची पुर्तता (अहवाल पृष्ठ - 56, 190 ते 192) करावी.

- सहकारी संस्थांच्या संचालकांची संस्थेच्या कामकाजाबाबत व्यक्तीगत व सामुहीक जबाबदारी (अहवाल पृष्ठ - 56 व 193 ते 196) ही अधिनियमाच्य कलम 73 (1 एबी) व नियम 58 ए अंतर्गतच्या नमुना "एम- 20" मधील बंधपत्राची तरतुद दि. 14/2/2013 पासुन अधिनियमातुन व दि. 30/8/2014 पासुन नियमातुन वगळली आहे. त्यामुळे व्यक्तीगत व सामुहीक जबाबदारी सोबतच कर्ज रक्कमेच्या किमान दिडपट मुल्याची अचल मत्ता संलग्न तारण घेण्याची अट बँकेने पत धोरणांत विहित करावी.
- लेखा परीक्षकाने नमुद केलेल्या सर्व कर्जे मंजुरी, वितरण व वसुली बाबतच्या सर्व दोषांची (अहवाल पृष्ठ - 57 व 196 ते 198) बँकेने पुर्तता करावी.
- लेखा परीक्षकाने नमुद केलेल्या सर्व कर्जदारांबाबत प्रदुषण नियंत्रण प्रमाणपत्र बँकेस अप्राप्त आहे त्याची (अहवाल पृष्ठ - 57 व 198 ते 199) बँकेने पुर्तता करावी.
- लेखा परीक्षकाने नमुद केलेल्या सर्व कर्जदारांबाबत साठा विवरणपत्र बँकेस अप्राप्त आहे त्याची (अहवाल पृष्ठ - 60, 199 व 200) बँकेने पुर्तता करावी.
- लेखा परीक्षकाने नमुद केलेल्या अपुरा दुरावा असलेल्या सर्व कर्जदारांबाबत (अहवाल पृष्ठ - 60, 200 व 201) बँकेने पत वसुली व नियंत्रण करुन पुर्तता करावी.
- बँकेच्या अनुत्पादक मत्ता धोरणांत "कायदेशीर कारवाई" संज्ञा स्पष्ट करुन अशा प्रकरणी वसुली जमा करण्याची पध्दत (अहवाल पृष्ठ - 68) विहित करावी.
- सरफेसी कायद्यांतर्गत थकबाकीदारांच्या जप्त मत्तांचा ताबा / पुर्नताबा घेऊनही लिलाव विक्री करुन वसुली कार्यवाही काही प्रकरणी प्रलंबित (अहवाल पृष्ठ - 69 व 76) आहे.
- बँकेने काही थकबाकीदार संस्थांच्या संचालकांविरुध्द सामुहीक व व्यक्तीगत जबाबदार बंधपत्रानुसार वसुली कारवाई (अहवाल पृष्ठ - 68 ते 75) केली नाही.
- लेखा परीक्षकाने नमुद केलेल्या कर्जदार साखर कारखान्यांच्या साठ्यांचे लेखा परीक्षण अहवाल (अहवाल पृष्ठ - 78, 79, 201 व 202) व अनुत्पादक कर्जदारांच्या साठ्यांचे मुल्यांकन अहवाल (अहवाल पृष्ठ - 79, 202 व 203) बँकेने प्राप्त करावे.
- बँकेने दि. 31/3/2016 अखेर ढोबळ एनपीए 15 टक्क्यांच्या आंत 9.27 टक्के व निव्वळ एनपीए 5 टक्क्यांच्या आंत 0.31 टक्के लक्षात घेता निर्लेखनाचा (अहवाल पृष्ठ - 80 व 81) वापर करण्याचे टाळावे. बँकेने अशा थकबाकीदार संस्थांच्या संचालकांविरुध्द सामुहीक व व्यक्तीगत जबाबदार बंधपत्रानुसार कारवाई करुन पुर्ण वसुली करावी. एकरकमी कर्ज सवलत वसुली अंतर्गतचे निर्लेखन वगळता अन्य निर्लेखनाबाबत संबंधित थकबाकीदारांना दिवाळखोर घोषितची कारवाई करावी.
- सन 2015-16 मध्ये बँकेचा भारित सरासरी निधी खर्च प्रमाण 5.85 टक्के असुन मत्तेवर भारित सरासरी प्राप्ती 7.73 टक्के (अहवाल पृष्ठ - 42) आहे. त्यामुळे 1.88 टक्केचा अनुकुल दुरावा आहे तो 3 टक्के पर्यंत वाढविणे आवश्यक आहे.
- बँकेचा जवळ जवळ 40 टक्के पतपुरवठा साखर क्षेत्रास (अहवाल पृष्ठ - 86) आहे तो कमी करुन संभाव्य धोका कमी करावा.

13) लेखा परीक्षकांनी अहवालात अधिनियम, नियम व उपविधी उल्लंघना च्या बाबींची नोंदः- लेखा परीक्षकाने अहवालात महत्वाच्या अधिनियम, नियम व उपविधी उल्लंघनाच्या बाबी अहवालात नमुद केल्या नसल्याने (नमुना - 1 चे पृष्ठ - 4) त्याबाबत अभिप्राय देता येत नाही.

14) बँकेचे कर्ज धोरण व वितरण आरबीआय नियमानुसारः- लेखा परीक्षकाने अहवालात पत धोरण सुधारणा वगळता बँकेचे कर्ज धोरण व वितरण आरबीआय नियमानुसार असल्याचे ठिकठिकाणी नमुद केले आहे.

15) कर्जास पुरेसे तारणः- बँकेने कर्जास पुरेसे तारण घेतले नसल्याच्या बाबी वर अ. क्र. 12 अंतर्गत नमुद आहेत. लेखा परीक्षकाने अहवालात काही कर्ज प्रकरणी बँकेने कर्जास पुरेसे तारण नसल्याचे ठिकठिकाणी नमुद केले आहे.

16) कर्ज संचालक मंडळाशी संबंधितः- अहवाल कालावधीत बँकेवर संचालक मंडळ नसुन प्रशासकीय मंडळ कार्यरत आहे. लेखा परीक्षकाने अहवालात बँकेचे माजी संचालक व त्यांच्या संस्था यांना मंजुर कर्जे व त्यांच्या थकित कर्जाबाबत अहवालात शेरे नमुद केलेले नाही.

17) थकबाकीदारांवर कठोर कारवाई- बँकेने काही थकबाकीदारांवर वसुलीची कठोर कारवाई केली नसल्याच्या बाबी वर अ. क्र. 12 अंतर्गत नमुद आहेत. लेखा परीक्षकाने अहवालात बँकेने काही थकबाकीदारांवर वसुलीची कठोर कारवाई केली नसल्याच्या बाबी ठिकठिकाणी नमुद केल्या आहे.

18) एनपीए प्रमाणः- लेखा परीक्षकाने अहवालात नमुद केल्यानुसार (अहवाल पृष्ठ - 30 व 42) बँकेचा दि. 31/3/2016 अखेर ढोबळ एनपीए 15 टक्क्यांच्या आंत 9.27 टक्के व निव्वळ एनपीए 5 टक्क्यांच्या आंत 0.31 टक्के आहे.

19) बाह्य कर्जे / ठेवींचा व्याज खर्चः- सन 2015-16 मध्ये बँकेचा बाह्य कर्जे / ठेवींचा व्याज खर्च एकुण उत्पन्नाच्या 54.24 टक्के असुन (अहवाल पृष्ठ - 42) तो विहीत आदर्श मर्यादा 55 टक्क्यांच्या आंत आहे.

20) अल्प / दीर्घ मुदत कर्जे यांचे प्रमाणः- दि. 31/3/2016 अखेर बॅकेचे एकुण कर्ज रु. 14421.37 कोटी असुन त्यापेकी अल्प मुदत कर्ज रु. 10880.55 कोटी, मध्यम मुदत कर्ज रु. 3220.50 कोटी व दीर्घ मुदत कर्ज रु. 323.33 कोटी आहे. एकुण कर्जात अल्प मुदत कर्ज 76 टक्के, मध्यम मुदत कर्ज 22 टक्के, व दीर्घ मुदत 2 टक्के आहे.

21) आरबीआय नाबार्ड परिपत्रकांचे पालनः- लेखा परीक्षकाने अहवालात नमुद केल्यानुसार (अहवाल पृष्ठ - 6,) बँकेने आरबीआय नाबार्ड परिपत्रकांचे पालन केले आहे.

22) संचालक मंडळ व्यावसायिक दृष्टीने बँक कामकाजः- अहवाल वर्षात बँकेवर संचालक मंडळ नसुन प्रशासक मंडळ (लेखांकन खुलासे (Disclosure) पृष्ठ - 18) आहे. त्यामुळे अभिप्राय देता येत नाही.

23) बॅक कर्मचारी वर्ग प्रशिक्षणः- बँकेची नवी मंबई व नागपुर येथे स्वतःची प्रशिक्षण संस्था असुन बॅक कर्मचारी वर्गास त्याद्वारे नियमित प्रशिक्षण दिले जाते. त्याबाबत लेखा परीक्षक शेरे (अहवाल पृष्ठ - 6 व 92 ते 134) आहेत.

क) समारोपः- बँकेच्या सन 2015-16 च्या लेखा परीक्षण अहवालाची छाननी बँकेच्या लेखा परीक्षण अहवालात नमुद बाबींच्या आधारे करुन विहित नमुन्यात हे छाननी अभिप्राय दिले आहेत.